

# מעדני שבת

פרשת פנחס תשפ"ו

גליון 519

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

## סמיכה לרבנות

כתיב (כז, יח) 'ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו', שנינו במסכת סנהדרין (ב'). סמיכת זקנים בשלשה דברי רבי שמעון רבי יהודה אומר בחמשה, ואיתא בגמ' (י"ג:): מאי סמיכת זקנים אמר רבי יוחנן מיסמך סבי, דהיינו ליתן לת"ח סמכות לדון ולהורות בדיני נפשות וקנסות וממונות. אמר ליה אביי לרב יוסף מיסמך סבי בשלשה מנלן, אילימא מדכתיב 'ויסמך את ידיו עליו', אי הכי תסגי בחד, וכי תימא משה במקום שבעים וחד קאי, אי הכי ליבעי שבעים וחד קשיא. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי בידא ממש סמכין ליה, אמר ליה סמכין ליה בשמא, קרי ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות.

הרמב"ם (סנהדרין ד' א') פוסק אחד בית דין הגדול ואחד סנהדרין קטנה או בית דין של שלשה צריך שיהיה אחד מהן סמוך מפי הסמוך, ומשה רבינו סמך יהושע ביד, וכן השבעים זקנים משה רבינו סמכם ושרתה עליהן שכינה, ואותן הזקנים סמכו לאחרים ואחרים לאחרים ונמצאו הסמוכין איש מפי איש עד בית דינו של יהושע ועד בית דינו של משה רבינו. ואחד הנסמך מפי הנשיא או מפי אחד מן הסמוכין אפילו לא היה אותו סמוך בסנהדרין מעולם. וכיצד היא הסמיכה לדורות לא שיסמכו ידיהן על ראש הזקן אלא שקורין לו רבי ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות.

הרמב"ם (הל' ג') כתב אין סומכין סמיכה אלא בשלשה והוא שיהיה האחד מהן סמוך מפי אחרים. הגר"ז מפרש דהא דבעינן א' מהם להיות סמוך אין זה משום לתא דדין ב"ד דא"כ היו צריכים ג' סמוכים אלא ודאי מדין ב"ד מועיל ג' הדיוטות ורק משום עיקר דין סמיכה דבעינן שיהיה סמוך מפי סמוך עד משה רבינו משום הכי בעי שאחד מהם יהיה סמוך.

מבואר בגמ' (ה'): דיכולים לסמוך לקצת דברים ולקצת דברים לא כגון דנותנין רשות לדון ולא להורות או לדון ולא לדיני קנסות או שלא להתיר בכורות וכדומה. הרמב"ם מחדש דמ"מ אין רשות לסמוך אף לדברים יחידים אלא מי שראוי לדון ולהורות בכל התורה כולה.

כמו שיכולים לסמוך לדבר אחד ולא לכל הדברים כן יכולים לסמוך לזמן, עד זמן פלוני ולא יותר.

המנ"ח (תצ"א) כתב דכיון דסמיכה צריכה ב"ד אפשר דבלילה לא מועיל סמיכה ככל הדינים שצריך להיות ביום. הרמב"ם כתב יש לסומכין לסמוך אפילו מאה בפעם אחת, ודוד המלך סמך שלשים אלף ביום אחד.

למה בעינן סמוכים

בעינן ב"ד סמוכים לענין מלקות ודיני נפשות וכן לדיני ממונות כגון גזילה וחבלה. בדיני הודאות והלואות וכדומה יש פלוגתא בגמ' ריש מסכת סנהדרין, רבי אבהו ס"ל שמן התורה צריך סמוכין דסובר דעירוב פרשיות כתיב ורק מדרבנן אין צריך סמוכין, כדי שלא תנעל דלת. ורב אחא בריה דרב איקא ס"ל שמן התורה לא בעינן סמוכין בהודאות והלואות. לפי רבי אבהו מה דדנין האידנא דיני ממונות אע"פ שאין לנו סמוכים הוא משום דשליחותייהו דקמאי עבדינן.

ח"ל

הרמב"ם (סנהדרין ד' ו') כתב דאין סומכין זקנים בחוצה לארץ ואף על פי שאלו הסומכין נסמכו בארץ ישראל, אפילו היו הסומכין בארץ והנסמך בחו"ל אין סומכין. היו שניהם בארץ סומכין אותו אע"פ שאינו עם הסמוכים במקום אחד, אלא שולחין לו או כותבין לו שהוא סמוך ונותנין לו רשות לדון דיני קנסות הואיל ושניהם בארץ. וכל ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים ראוייה לסמיכה. האחרונים תמהים הא הרמב"ם ס"ל דקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא א"כ איך אפשר לסמוך בא"י במקום שהחזיקה בו רק עולי מצרים. הערוך השולחן (חור"מ ג' י"ב) מיישב דלענין סמיכה נקראת א"י מפני דלאויר נשאר דינה כא"י שאין אוירה מטמא, וטעמא דסמיכה שאין נוהג רק בא"י הוא מפני קדושתה ולכן כיון דאוירה טהור גם סמיכה נוהגת שם, ומשה רבינו שסמך ליהושע והזקנים במדבר מפני שאז היתה עיקר הקדושה במדבר השכינה והארון. עוד מחדש הרמב"ם (הל' י"א) שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים ויש להן לדון דיני קנסות ויש להן לסמוך לאחרים, אם כן למה היו החכמים מצטערין על הסמיכה כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישאל, לפי שישאל מפוזרין ואי אפשר שיסכימו כולן ואם היה שם סמוך מפי סמוך אינו צריך דעת כולן אלא דן דיני קנסות לכל שהרי נסמך מפי בית דין, והדבר צריך הכרע.

ובפירוש המשנה לרמב"ם (ריש מסכת סנהדרין) הוא מוסיף לפי שאם לא תאמר כן לא תהא אפשרית מציאות בית דין הגדול לעולם, לפי שצריך כל אחד מהם שיהא סמוך, והרי כבר הבטיח ה' 'ואשיבה שופטין כבראשונה', ושמא תאמר שהמשיח ימנה אותם ואף על פי שאינם סמוכין, הרי זה מוכחש, כי משיח לא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה. ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסימניו אמר ואשיבה שופטין כבראשונה ויועצין כבתחלה ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק, וזה יהיה בלי ספק כאשר יכשיר ה' לבות בני אדם וירבו במעשה הטוב ותגדל תשוקתם לה' ולתורתו ויתרבה ישרם לפני בוא המשיח. הרמב"ם (הל' י"ב) ממשיך בית דין שנסמכו בארץ ישראל ויצאו חוצה לארץ הרי הם דנים דיני קנסות בחוצה לארץ כדרך שדנים בארץ, שסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ והוא שיהיו סמוכים.

בזמנינו

הרמ"א (יו"ד רמ"ב י"ד) כתב הסמיכות שנהגו בזמן הזה הוא כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא ברשות רבו הסומכו, ולכן אם כבר מת רבו אין צריך לסמיכות. וי"א דמי שאינו מוסמך למורינו ונותן גיטין וחליצות, אין במעשיו כלום, ויש לחוש לגיטין וחליצות שנתן, אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים הוא רק שמצד ענוה ושפלות אינו מבקש גדולות. ויש חולקים ומקילין. ובמקום עגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליצות. ועוד נ"ל שמותר לתת מורינו לאחד שיסדר גיטין, ואע"פ שמדין הסמיכה שבימים הראשונים לא הוי דינא הכי, מ"מ עכשיו אינו אלא נטילת רשות בעלמא ושרי.

כתיב (כה, יא) 'פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן' רש"י מפרש לפי שהיו השבטים מבזים אותו, הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה והרג נשיא שבט מִישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. החת"ס תמה שבפר' ואתחנן (ד, ג) כתיב 'כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך מקרבך ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום', ואילו בספר יהושע (כב, יז) אמר פינחס 'המעט לנו עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום', וקשה הרי כבר השמיד ה' ההולכים אחר בעל פעור.

ומפרש דהיו ג' כתות אז בישראל, אחת שעבדו לבעל פעור, ואותם השמיד ה'. והשנית ששמחו בעת אשר קינא פנחס את קנאת ה' והיו דבוקים בו, והם אשר אמר עליהם ואתם הדבקים בה', ועל דרך שאמרו חז"ל (ספרי דברים יא, כב) וכי אפשר להדבק במקום אלא הדבק בחכמים ותלמידיהם, והיינו הדבקים בה', בפנחס, ושמחים עם מעשיו חיים כולכם. אמנם היה כת שלישית שלא עבדו ע"ז אבל גינו את פנחס שהרג וקינא קנאת ה', וזהו שנאמר בספר יהושע עון פעור, שהתרעמו על המקנא קנאת ה', ולא פעור עצמו.

כתיב (כו, טז) 'לאזני משפחת האזני'. רש"י כתב אומר אני שזו משפחת אצבון, ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו.

השל"ה כתב שהוא רמז במוסר למה שאמרו חז"ל (כתובות ה'): שנבראו אצבעותיו של אדם כיתדות, כדי לתחבם באזניו שלא ישמע דבר רע, ויהיה לאצבון כמו לאצבעון, שיתחוב האצבע להאוזן ויאטים אזניו מלשמוע דבר רע.

כתיב (כו, ה) 'ראובן בכור ישראל בני ראובן חנוך משפחת החנכי לפלוא משפחת הפלאי', העמק דבר תמה שבכל המשפחות כתיב ל' בראש השם, זולת חנוך בן ראובן ותולע בן יששכר, ובבני מנשה משונה הלשון בבני גלעד דבכולהו לא כתיב בל' זולת לחלק, ואין דבר ריק בתורה. ומפרש משום דכל המשפחות שבפרשה לא רק צאצאיהם נקראו על שמם, אלא אפילו צאצאי אחי אביהם שלא זכו להקרא על שם עצמן נבלעו במשפחה אחרת, תדע שהרי בני מנשה לא כתיב אלא משפחת המכירי, ובספר יהושע (י"ז) כתיב 'מכיר בכור מנשה', הרי מובן שהיו למנשה עוד בנים אלא שנקראו כולם על שם מכיר, וכן קרוב לומר דכל בני יעקב הולידו עוד בנים אחר שבאו למצרים, אלא שלא זכו להקרא בשם אלא מי שנולד בארץ ישראל, כפירוש רש"י (פסוק כ"ד) לענין נכדי השבטים, וה"ה יש לומר על בניהם ממש, ואם כן יש לומר דבכל מקום דכתיב בל' כמו לפלוא משפחת הפלאי, היינו שהיו הרבה מבני ראובן שנמשכו אחר משפחת פלאי, באשר היו מקורבים עם פלוא בעודו בחייו, מה שאין כן חנוך ותולע לא נקרא על שמם כי אם זרע חנוך וזרע תולע, משום הכי כתיב חנוך הוא משפחתו.

כתיב (כו, כג) 'בני יששכר וגו', האור החיים הקד' כתב כיון דיששכר הוא השבט שממנו יצא הרבה לומדי תורה לכן רמזה התורה כמה דברים שצריכים ללימוד התורה, ואומרו 'תולע משפחת התולעי' רמז שישים עצמו כתולעת, כמבואר בגמ' (מו"ק ט"ז:) שדוד המלך היה מעדן עצמו כשלמד כתולעת, ב' שיתעסק בפיו כתולע זה שכחה בפיה כי לעמל פה נברא האדם. ואומר 'לפוח משפחת הפוני' שצריך לפנותו ממותרות, גם מהשחוק ומדברים בטלים כי הם מונעים קיום התורה באדם, ומצאתי באלשיך הקד' (תצוה כח, לא) כי פה של לומדי תורה דינו ככלי שרת אשר ישרתו במ בקודש כי אין קדושה כקדושת התורה ולזה אסור לדבר בו אפילו דברי חול הגם שאין בהם דברים האסורים. ואומרו 'לישוב משפחת הישבי' רמז שצריך להרבות בישיבה ולא דרך עראי, גם צריך להתישב בכל פרט ופרט מהתורה עד שיעמוד על עקרו. ואומרו 'לשמרון משפחת השמרוני' רמז לתוספת השמירה המתחייב עשות בן תורה.